

АНОРМАТИВНІ ІНТЕРФЕРЕМИ В НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовано навчальну літературу для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку щодо наявності інтерферемних явищ. Подано результати проведеного контент-аналізу понад ста літературних і навчальних видань для дошкільників та молодших школярів, наведено приклади найтипівіших аномативних інтерферем. Зроблено висновок про недосконалість друкованої продукції окремих видавництв, функціонування росіянізмів у навчальних текстах для дітей.

Ключові слова: аномативні інтерферемі, росіянізми, навчальна література, дошкільники, молодші школярі.

G. Bilavych. Anormative interferemes in textbooks for preschool and primary school. The article analyzes the presence of interfereme phenomena in the textbooks for preschool and primary school children. The paper features the results of the conducted content analysis of more than a hundred fiction and educational books for preschoolers and primary school children and reports the most common examples of anormative interferemes. It infers the imperfection of printed materials of specific publishers, the functioning of russianisms in textbooks for children.

Key words: anormative interferemes, russianisms, educational literature, preschoolers, primary school children.

Г. Білавич. Аномативные интерферемы в учебной литературе для детей дошкольного и младшего школьного возраста. В статье проанализирована учебная литература для детей дошкольного и младшего школьного возраста на предмет присутствия интерферемных явлений. Представлены результаты проведенного контент-анализа более ста литературных и учебных изданий для дошкольников и младших школьников, приведены примеры типичных аномативных интерферем. Сделан вывод о несовершенстве печатной продукции отдельных издательств, функционировании россиянизмов в учебных текстах.

Ключевые слова: аномативные интерферемы, россиянизмы, учебная литература, дошкольники, младшие школьники.

Мета: визначити типові аномативні інтерферемі в навчальній літературі для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність теми пояснюється необхідністю добору та контролю якості навчальної літератури для дітей, адже вона є основним засобом пізнання й набуття як духовного досвіду, так і особливих, важливих для будь-якої дитини в дорослому житті понять. Батьки та педагоги часто недооцінюють вагомість якісного змістового наповнення літератури для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Сьогодні надзвичайно гостро постала проблема

перекладу українською мовою іншомовних текстів, зокрема російських, що засвідчив аналіз ста літературних і навчальних видань для дошкільників та молодших школярів.

Аналіз досліджень і публікацій. Порушена проблема є недостатньо вивченою в українському мовознавстві та педагогічній науці (масмо лише окремі дослідження вчених у ділянці перекладу російськомовних наукових текстів (Т.Бондаренко [1], І. Клименко, С. Шевчук та ін.), випрацювання концепції навчальних видань (О. Гулін [5], П. Майдаченко [6], Е. Огар [7] та ін.); видавничі й редакторські питання навчальної літератури для дітей стали предметом дослідження Р. Арцишевського, Н. Зелінської, О. Савченко, Л. Денисенко та ін.).

Виклад основного матеріалу. Українські науковці під інтерферою розглядають мовну одиницю, яка є результатом інтерференційних процесів [1; 6; 7; 8]; лінгвоодиницю, утворену шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетико-вимовних норм мови, що зазнає впливу. Результати проведеного контент-аналізу понад ста літературних та навчальних видань для дошкільників і молодших школярів дають підстави стверджувати про недосконалість друкованої продукції, функціонування інтерферемних явищ у навчальних текстах для дітей. За словами О. Гулін, "сучасному поколінню дитячих видавців вкрай потрібне нове мислення, здатність долати стереотипи, сміливо шукати оригінальні форми і вирішення" [5]. Фахівці справед-

ливо зазначають, що підготовка до видання навчальної літератури для дітей є одним з найскладніших напрямів видавничої діяльності. Для професійної оцінки авторських оригіналів, моделювання майбутнього видання видавцеві-редактору, окрім загальних критеріїв і методик, необхідно вміти чітко розробити вдалу концепцію видання, використовуючи оригінальні методи й підходи, креативне бачення майбутньої книги [5; 6; 7]. Однак мало уваги наразі звернено на мовний аспект навчальної дитячої продукції. Наш аналіз показав, що це "найболючіша проблема" дидактичної літератури для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Відзначаємо також недосконалість якісного змістового опрацювання редакторами матеріалу; нерідко він є малоцікавим для дітей, не завжди відповідає пізнавально-навчальному та естетичному рівням, невиразний у виховному сенсі.

Також ми виявили найнеграмотніші видавничі дитячої літератури та найграмотніші. До перших належать видавництва Донецька та Харкова, на жаль, до цієї групи віднесено і видавництва "Ранок", "Освіта" та інші відомі в Україні центри продукування літератури для дітей.

До другої категорії входять тернопільське видавництво "Навчальна книга - Богдан", київські видавництва "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА" і "Грані-Т", а також львівське "Видавництво Старого Лева" та інші. Так, видавництво "Навчальна книга – Богдан" уже понад 15 років працює над забезпеченням потреб національної школи і вишу в навчальній літературі, створюючи нові оригінальні підручники, словники, методичні посібники, довідники та енциклопедичні видання, що відповідають сучасним світовим і державним стандартам. Окрім того, видавництво друкує дитячу та художню літературу, перекладені твори відомих світових письменників [3]. Особливої уваги заслуговують серії книг для дітей дошкільного віку, які побачили світ у цьому видавництві: "Азбука для батьків", "Вам, дошкільнята", "Віконечко в світ", "Віконце у природу", "Вчимося без нудьги", "Готуємося до школи", "Дитина і світ", "Жива математика", "Крок до успіху", "Перша книга для школярика", "Перша книга малюка", "Підго-

товка дитини до школи", "Розвиваємо інтелект дитини", "Тямущий школяр" [3].

На нашу думку, велику потенційну загрозу для формування національно мовної особистості сьогодні несуть ті навчальні та художні видання для дітей, які рясніють мовними помилками, змістовими неточностями, де, до прикладу, героями українських народних казок (так принаймні вказано на титулі видання) є "іноземці". Такі книжки перекручують моральні цінності дітей, абсолютно не сприяють вихованню в них національних почуттів. А наявність у них численних помилок (граматичних, пунктуаційних, стилістичних тощо) відтак закономірно переростає у мовні негаразди та покручі, які зустрічаються у шкільних підручниках для дітей молодшого шкільного віку.

Так, тернопільські освітяни знайшли 153 помилки та неточності на 149 сторінках підручника з математики для 1-го класу. Не найкращою якістю вирізняються підручники з математики для друкочасників. У них допущено грубі розсіянізми, пропущено пунктуаційні знаки тощо [8].

Типовими помилками в навчальних виданнях для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є ігнорування літери г, ігнорування кличного відмінка, немотивована відсутність апострофа тощо. Більшість помилок спричинена неправильним перекладом з російської мови українською та наявністю російських слів у нашій мові; редактори книг російські лексеми автоматично переносять на сторінки українських видань ("дід старше батька"; "добре слово дорожче золота"; "розфарбуй один кружочок"; "відкрий книжку"; "тонкий голос – товстий голос"; "стіл вище за крісло"; "який будинок вище"; "підбери слова"; "запиши по зразку"; "що знаходиться ліворуч від стола"; "розмісти слова по алфавіту"; "розташуй слова в алфавітному порядку"; "дістанеш відповідь"; "два хлопчика"; "три палочки"; "5 стаканів"; "1 грузовик"; "слідуючий приклад", ін.).

На підставі результатів контент-аналізу навчальної літератури для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку можемо стверджувати, що практично половина видань у змістовому плані не є українською,

такі видання не можуть слугувати реалізації завдань мовної освіти, з-поміж яких чільне місце посідає формування національно мовної особистості. Так, у навчальному виданні "Велика книга малюка" (К. : Перо, 2010) [2] українську народну казку "Лисичка-естричка та вовк" титуловано як "російську народну казку", у самому тексті казки трапляються мовні огріхи, пов'язані з недолугим перекладом А. Супруна (до прикладу, "Тут дід зрозумів, що лисичка була не мертвою. Погорював, погорював, але робити нема чого"). Загалом з-поміж 12 казок, уміщених у рубриці "Улюблені казки" ("Дід-роковик" В. Даля, "Чотири бажання" К. Ушинського, "Троє поросят" (англійська казка), "Витівки старої зими" К. Ушинського, "Морозко" (російська казка), "Вітер та Сонце" К. Ушинського, "Дюймовочка" Г.-Х. Андерсена, "Кіт у чоботях" Ш. Перро, "Білошкітка та семеро гномів" (братів Грім), "Червона Шапочка" Ш. Перро, "Аладдін" (східна казка)), ми знайшли лише одну українську народну казку "Лисичка-естричка та вовк", і ту редактори навчального видання віднесли до російського фольклору [2].

Такого гатунку дидактичну літературу кваліфікуємо як маловартісну, таку, що не має жодного виховного значення, є в національному плані "безликою" та несе в собі загрозу формування дошкільника-космополіта, позаяк змістове наповнення текстів не є національно зорієнтованим, а ілюстративні матеріали – це здебільшого закордонні "міккімауси" та російські побутові речі й одяг, понад те трапляється навіть радянська атавістична символіка. Такі перекладні видання, на нашу думку, абсолютно не доцільно перевидавати.

Інше видання – "Математика для дошкільнят" І. Гончаренко [4] рясніє граматичними, пунктуаційними, стилістичними помилками. Урешті, уже сам бібліографічний запис містить мовні негаразди, а в книзі взагалі немає нумерації сторінок. Так, на сторінці-титулі вказано 2012 рік виходу у світ цієї книжки, на останній – 2002 рік, а відтак зазначено, що це "Учбове видання". Наведемо низку прикладів мовних огріхів, де порушено граматичні, лексичні, пунктуаційні норми: "Один, два Ось зібралось два бобра..."; "Скільки ніг у горобця, У

одуда, у курча?"; "Дві карлючки зачепились, В цифру "три" перетворились. Згадайся, друже ти, Що буває тільки три?"; "Один, два, три Сумно дітлахам без гри Перша юрзає на пузі..."; "Плесни в долоні стільки раз, скільки грибів"; "А приваблива четверка Довгу руку має, Бо кого вона зустрине Одразу привітає"; "...треба швидко відгадати Хто з самого ранку запросив сніданку?"; "Один, два, три, чотири, п'ять, шість Ось малята, подивись"; "А ось веселі братки"; "Ти можеш узнати його, Як що поражуєш кути"; "Що коли іде гуляти, Починає він взувати Чотири пари черевик. Отож скільки має ніг, Цей веселий осьминіг?"; "По купинам жабеня стрибає"; "Чи вірно рахувала лиска?"; "З теплих країв плывуть кораблі, Хочуть побачити справжньої зими"; "Понад річкою літали Голуб, шука, два шпака Дві суніці, два бика. Треба швидко рахувати, Відповідь правдиву дати Скільки птахів літало?"; "Мудра сова пораду дає: Щоб розумним стати Багато треба чого знати" та ін. [4].

Варто наголосити, що помилки зустрічаються в самих назвах книг "Вірши, пісні та ігри для дітей", "Абетка" ("книжка-раскраска") (харківські видавництва); книжка-панорама "Баба Яга", де на обкладинці вказано "Ілюстрації Марини Коршунової" (видавництво "Ранок"). Пунктуаційної та граматичної самодіяльності припускаються видавці навіть у класичних текстах Шевченкових творів, ігноруючи звертання: "Учітеся брати мої! Думайте й читайте, І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь...". Зазвичай вірші, розміщені в навчальних виданнях для дошкільників та молодших школярів, перекладені з російської не досить професійно, тому стають складними для розуміння українським дітям: "Транспорт іде тротуаром, на дорозі - пішохід! Чи це вірно, як гада? Хто кому дає прохід? Знають і дорослі, й діти – для

машин дороги в світі. Тротуари ж – для людини, пам'ятай про це, дитино"; "У дикій киці На вухах дві китиці. Куций хвіст, плямиста шерсть, Й зуби гострі в неї єсть") (донецьке видавництво).

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. За такої ситуації (коли знецінюється українське слово; коли ідеально зредагованих книг (за невеликим винятком) в Україні, на жаль, дуже мало; коли відсутній контроль з боку державних та освітніх структур за видавничою продукцією; коли до видань дитячої літератури ставляться невідповідально; коли переважає перекладна література, яка несе великий ризик у ділянці мовного розвитку дитини) своє слово мають сказати освітяни, українська інтелігенція, філологи, громадські культурно-освітні інституції, урешті, батьки. Від останніх, зокрема, великою мірою залежить рівень освіченості їхніх дітей; батькам варто ретельно добирати книги, які вони купляють своїм дітям, обов'язково перед придбанням навчальної чи художньої літератури пильно переглянути її, особливо ретельно це робити, коли тексти перекладені з російської мови. Батьки, вихователі, педагоги мають стати тими літературними цензорами, які вбережуть дошкільників та молодших школярів від невігластва, національного нігілізму, атрофування національних і моральних цінностей, урешті, звернуть увагу дітей на мовні девіації, покручі та неточності, які трапляються в текстах, адже засилля помилок може з раннього віку закласти в дитячій свідомості неправильні мовні конструкції, що аж ніяк не допоможе їм у майбутньому: у школі, виші та службовій кар'єрі. Із цього погляду важливою є проблема "грамотності" книжки для дошкільників, у якій переважають малюнки, оскільки граматичні помилки, за думкою психологів, у такому віці сприй-

маються не як помилки, а навпаки. Подальшого комплексного дослідження потребує проблема мовної та видавничої культури шкільних підручників, випрацювання ефективної методики їхнього редагування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондаренко Т. Г.* До проблеми феномена помилки / Т. Г. Бондаренко // Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки. – Черкаси : ЧДУ, 2001. – Вип. 23. – С. 10–13.
2. Велика книга малюка / Дизайн книги, оформлення обкл. Т. Стасюка. – 3-тє вид., без змін. – К. : ТОВ Перо, 2010. – 160 с.
3. Видавництво "Навчальна книга - Богдан", українські книги, книжки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bohdan-books.com/>
4. *Гончаренко І.* Математика для дошкільнят : учбовий посібник / Ірина Гончаренко. – Х. : Промінь, 2012. – 64 с.
5. *Гулін О. Ф.* Проблеми концептуального втілення дитячої книги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/gulin-of-problemi-kontseptualnogo-vtilennya-dityachoyi-knigi/>
6. *Майдаченко П.* Концепція навчальних видань / П. Майдаченко // Друкарство. – 2005. – № 6. – С. 24–27.
7. *Огар Е. І.* Критерії видавничої оцінки видань для наймолодших / Е. І. Огар // Квалілогія книги : матеріали 2-ї міжн. наук.-практ. конф. – К. : УАД, 1998. – С. 47–51.
8. 153 помилки на 149 сторінках. Тернопільські педагоги перевірили підручник з математики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/.../1613362-153-pomilki-na-149-storinkah-ternopilski-pedagogi-perevirili-pidruchnik-z-matematiki>

Стаття надійшла 10.01.2017 р.